

JARKKO TOIKKANEN

”Wie wenn am Feiertage” ja samastumisajattelun mahdollisuus¹

Pohdin seuraavassa Hölderlinin hymnin ”Wie wenn am Feiertage” (1799) kolmen erilaisen luennan implikaatioita². Kaksi ensimmäistä kuuluvat Martin Heideggerille ja Paul de Manille, kolmas on omani. Johtava ajatukseni on, että hymnin tärkeimpiä motiiveja on samastumisen ajattelu: mitä johonkin (tai joihinkin) kielikuviin samastuminen tarkoittaa, millaisia seuraamuksia sillä on, ja onko moinen ylipäätään mahdollista? Hölderlinillä on tähän sanansa sanottavana.

De Man johdattaa alun perin luennoksi kirjoittamansa esseen ”Patterns of Temporality in Hölderlin’s ”Wie wenn am Feiertage” (1967) romanttisen kriittikin ongelmaan, esteettisen minän kielelliseen ylivaltaan empiriisestä minästä, filologian edellytyksiin ja *Olemisen ja ajan* aikaisen Heideggerin kriittiseen potentiaaliin. De Man keskittyy Heideggerin Hölderlin-analyysiin, joita tämä oli kirjoittanut 1930-luvulta lähtien ja jotka julkaistiin kirjamuodossa ensimmäisen kerran 1951. De Man toteaa, että filosofiset lähtökohdat huomioiden lukijan olisi ”oikeutettua odottaa selventävää analyysia runouden ajallisuudesta siten kuin sen nähdään toimivan poeettisessa muodossa”. Lukija joutuu kuitenkin de Manin sanojen mukaan tietystä syistä pettymään.³

Heidegger perustaa oman luentansa hymnin ensimmäiseen painettuun versioon⁴, joka päättyy riviin ”Korkeuksista syöksyvän, keskellä kestää sydän, kun hän lähestyy”. De Man puolestaan lukee myös hymnin kahdeksan viimeistä riviä. Monilla hermeneuttisilla käänteillä hän havainnollistaa, miten Hölderlinin hymnin synkeä loppu on kehämäisessä yhteydessä sen alkuun ja millä tavoin runon viisaus vaatii juuri tämän yhteyden. Toisin kuin Heidegger, de Man varoittaa lukijaa uskosta, että ”heroista toimintaa elävöittävä into olisi yhtä kuin runollisen tietoisuuden ensisijainen mieliala.”⁵ Hymnin tematiikkaan kyllä kuuluu sankaruus (”runoilijoiden” määränä on ”paljain päin seistä” ulkona ”jumalallisen ukkosen alla”), mutta on kyseenalaista, mihin tällainen toiminta johtaa.

Heideggerin luennan tarkoitus on korostaa ”maan

poikien” tarvetta juoda ”taivaista tulta” ja näin vastaanottaa ”pyhä välillisesti ja ilman vaaraa laulun lahjana”⁶. Koska elämää välittömästi suojeleva pyhyys on jumalalta peräisin, vaarana on, että sen odotettu syntyminen laulun muodossa ”kääntää pyhyiden olemuksen omaksi vastakohtakseen”⁷, mikä olisi sille tuhosiksi. Ihmisen yrittäessä samastua pyhyteen välittömästi vaihtoehtoina nimittäin on, että hän joko tuhoutuu itsekin tai ei vain ymmärrä, mitä on tekemässä – tällöin hän sortuu joko jumalanpilkkään tai raakalaisuuteen. Välttääkseen tämän ”epäpyhän” kohtalon, joka repisi ihmisen erilleen laulun jumalaisesta alkuperästä, välitön kääntyy välittömästi välilliseksi. Kääntymisen pitää laulajan ja hänen viisaan laulunsa totuudessa ja mahdollistaa sen välittömän paljastamisen avoimessa, aukeassa. Heidegger osoittaa välillisyyden olevan itsessään olennaista positiivista (tai pyhää) ilmentymistä, jota ei voi asemoida käsitteellisesti. Tällaisen osoittamisen mahdollisuus avaa maailman runoudelle ja taiteelle.

De Manin mukaan Heidegger jumiutuu ”järkkymättömyyteen, jolla runoilijat kestävät jumalten lähestymisen”. Kokeakseen samoin heideggerilaisen lukijan ei pidä viipyillä hymnin viimeisten rivien ”itseaiheutetun haavan” parissa tai edes pohtia sen merkitystä.⁸ De Manin mielestä kyseessä on räikeä virhe, sillä hänen luennassaan Hölderlinin hymni ennakoii synkeää lopetustaan alusta pitäen, ja viimeiset rivit kääntyvät itseään vastaan särkien aiempien säikeiden aikana esitetyt väitteet. Lopulta hymni leimahtaa hermeneuttiseksi rovioksi ”runon lopun tehdessä alun piilotetun merkityksen ilmeiseksi” esittämällä sen ”kielellisesti kokeneessa muodossa”. Tämä kielellisesti kokunut

**”Runoilijat erottaa
maamiehestä ainoastaan
heidän poikkeuksellinen
kykynsä nauttia
'toisenlaisesta kasvatuksesta’.”**

muoto tuo esiin totuuden, joka on ollut olemassa ”alusta asti mutta neutraalisti ja ei-tietoisesti.”⁹

De Man siis korostaa objektiivisen filologisen tiedon (kielellisesti kokeneen muodon) tärkeyttä lukemiselle. Tällöin hän kritisoi Heideggerin ”ideaalista” ja ”naiivia” ymmärrystä siitä, miten hermeneuttinen kehä toimii. De Man asettaa oman näkemyksensä vastakohtaksi sellaiselle kokemukselliselle ”etukäteistiedolle”, jolla voitaisiin ennakoida Hölderlinin hymnin täydellistä, johdonmukaista päätöstä.¹⁰ Hän syyttääkin Heideggeria samastumisesta tulkinnalliseen fantasiaan, joka on ristiriidassa tämän varhaisemman filosofian ja olemisen ajallisen dynamiikan kanssa. Lukijan sanotaan hylkäävän mahdollisuuden todelliseen tietoon ja tyytyvän sen asemesta poeettiseen päätökseen, joka suojaa ja valaisee ainoastaan itseään. De Manin mukaan ”Wie wenn am Feiertage” esittää aivan toisenlaisen runollisen todellisuuden: kaikki hermeneuttiset suojaukset pois repivän ajallisen olemisen.

Hymnin ensimmäinen säkeistö alkaa:

”Kuten juhlapäivänä käy peltoansa katsomaan
Maamies, aamuisella, kun on
Koko kuumen yön putoilleet viilentävät salamat
Ja vielä kaukaa kaikuu ukkonen,”

Toinen säkeistö täydentää ensimmäistä rakenteellisesti:

”Samoin seisovat suotuisan sään alla
Nuo, joita yksin ei kukaan mestari kasvata, vaan ne
Kasvattaa keveästi kietoen kaikkialla olevainen
Mahtava tuo, jumalallisen kaunis luonto.”

Aamu on koittanut myrskyisän yön jälkeen, ja maamies käy tarkistamaan, miltä ulkona näyttää. ”Nuo [sie], joita yksin ei kukaan mestari kasvata” seisovat edelleen jossain luonnon helmassa. Kumpikin de Man ja Heidegger lähtevät liikkeelle tästä alkutilanteesta. Riita sikiää vasta, kun Heidegger omassa luennassaan samastaa rivin 10 *sie*-pronominin (suomennoksessa rivillä 11) rivin 16 ”runoilijoihin” ja rinnastaa heidät maamieheen (”kuten... samoin”): molempien huolena on myrskyn jälkien tarkastelu. Runoilijat erottaa maamiehestä ainoastaan heidän poikkeuksellisen kykynsä nauttia ”toisenlaisesta kasvatuksesta” eli siitä, minkä luonto suo ja minkä he saattavat ilmaista.¹¹ Heidegger antaa lukijan käsittää, että hymnin runoilijoiden tapaan luonnon pyhyiden voi vastaanottaa tässä välillisessä muodossa ja elävöityä sen tuotamasta kokemuksesta.

De Man kuulee riitasoinnun tämän pateettisen laulun syntymässä. Hän vetoaa Hölderlinin muuhun tuotantoon: esimerkiksi *Empedokles*-näytelmän kohdalla ylevä roolittaminen edustaa yhtä ”hybriksen muotoa” eli sellaista ”uhrautumisen tarvetta”, jota ”Wie wenn am Feiertage”-hymnin viimeiset rivit vinosti ironisoivat.¹² De Man myös kyseenalaistaa Heideggerin yksinkertaisen asetelman, jossa runoilijat samastetaan maamieheen. Jos molemmat ovat kerran olleet suojassa kotonaan yöllä, de Man miettii, olisiko uskollisempaa lukea teksti Peter Szondin tapaa. Hän pohjaa tulkintansa hymnin proo-saversioon. Szondikin samastaa *sie*-pronominin runoilijoihin mutta rinnastaa heidät hymnin rivien 5–9 ”altistuneisiin puihin, objekteihin jotka eivät koskaan olleet suojassa salaman suoralta iskulta”¹³. Mikäli runoilijat seisosivat koko yön ulkona myrskyssä, he asettaisivat it-

”Kaikkialla läsnä olevan luonnon kasvattamien ’noiden’ välillä on radikaali ero.”

sensä vaaralle alttiiksi aivan toisin kuin jos he lähtisivät maastoon maamiehen kanssa ”suurimman vaaran jo hälvettyä”.¹⁴ Jos runoilijat ovat sellaisia viipyileviä antisankareita, jollaisiksi de Man katsoo Heideggerin samastumisen kohteet, ei ole syytä väittää heidän vastaanottavan pyhää välittömästi, niin kuin Heidegger haluaisi lukijan uskovan. Koska heidän olemuksensa sortuu alkupe räiseen poissaoloon, he toimivat ennemmin varoituksina moista harhakuvitelmaa vastaan.

Mikäli toisaalta runoilijat kohtaavat väkivaltaisen luonnon puiden tavoin, heidän kohtalonsa on menehtyä omaan sankaruuteensa kyvyttöminä säilyttämään tai välittämään mitään pysyvää. De Manille tämä on Hölderlinin runouden syvin särö: on olemassa kaksi vaihtoehtoa, suoja ja väkivalta, eikä kumpikaan näistä mahdollista ilmaisua, jolla hallita kohtaloaan. Kuten hän toisaalla toteaa, poeettinen subjekti joko menehtyy ”toiminnan väkivaltaiseen ajallisuuteen [*reisende Zeit*]” tai kuihtuu pois ”tulkinnan suojaavan ajallisuuden [*schützende Zeit*]” myötä.¹⁵ Tällöin ainoa keino selviytyä, kuten de Man antaa lukijan ymmärtää, on tiedostaa kielen perimmäinen hulluus. Jos tätä ”kielellisesti kokenutta muotoa” ei hahmota tai hyväksy, kaikki maailman epäkriittiset samastujat jatkavat lukemistaan tavalla, joka ”ei vastaa runon oman kielen kokonaistoimintatapaa”.¹⁶ Lumekuvien nälkä tekee tulkinnoista joko arvottomia tai mielettömiä. De Manin todellisuudessa puolestaan runouden arvo ja mieli on sen itsensä särkevä, armoton kieli.

De Manin ja Heideggerin ohella Hölderlin hymnin voi kokea myös toisin. Koska molemmat välittömästi samastavat alkuperäisen runon rivin 10 *sie*-pronominin rivin 16 ”runoilijoihin”, tästä koituu tulkinnallisia ongelmia. Heideggerin hahmot vastaanottavat pyhyiden liiankin helposti¹⁷, kun taas de Manin suojan ja väkivallan hullu todellisuus jää väkisin tehdyn samastuksen varaan: yhteys runoilijoiden ja puiden välillä osoittautuu pakotetuksi toimenpiteeksi. De Manin tapa soveltaa hermeneuttista kehää on vakuuttava ja Heideggerin pyhyydellä tunnelmointiin nähden ylivoimaisen kriittinen. Hänenkin metodinsa on silti ongelmallinen. Hymnin täysi runoversio ei nimittäin anna tosiasiaassa muodollista kie-

liopillista syytä yhdistää rivin 11 *sie*-pronominia rivin 16 ”runoilijoihin”. Ilmaisua ”Samoin seisovat suotuisan sään alla/ Nuo, joita yksin ei kukaan mestari kasvata” kelluu vapaasti eikä suoraan viittaa viisi riviä myöhemmin ilmaantuviin runoilijoihin: ”Silloin käy suru ylle runoilijan kasvon;/ Vaikka ovat näöltään yksinäiset, he aavistavat.”

On prosodisesti kiintoisaa, että vaikka de Man huomioi kielipillisen yhteyden *Wie* [...] *so* ensimmäisen ja toisen säkeistön välillä – mikä siis hänen mukaansa houkuttelee samastumaan Heideggeriin – hän ei huomioi saksankielistä alkuperäistä *so*-sanaa rivin 16 alussa. (Piin suomennos on ”samoin”.) Kyseinen *so* luo vahvan vaikutelman vaihtelusta ja erosta säkeistön kahden puoliskon välillä, jotka piste rivillä 13 erottaa toisistaan. Tämän lisäksi rivillä 17 on toinen piste, jonka ansiosta puoliskot koostuvat kumpikin neljästä rivistä. Näin ollen säkeistön yhdeksäs, pindaarinen rivi viipyilee ”aavistuksissa” luonnosta ja *sie*-pronominin luonteesta (*Denn abmend rubet sie selbst auch*) ennen runoilijan oman, ”pyhän sanan” subjunktiivista sarastamista kolmannen säkeistön alussa.

Mainittu viipyily tuottaa voimakkaan tunteen, että kenties Hölderlinin maanis-depressiivisehköjen runoilijahahmojen ja kaikkialla läsnä olevan luonnon kasvattamien ”noiden” välillä on radikaali ero. Kenties ”nuo” ovat todellakin ”nuo” eivätkä ”runoilijat” tai ”puut” tai mikään muu samastumisen kohde. Mitä tästä ajatuksesta mahtaa seurata? On totta kai selvää, että rivin 11 ”nuo” *voi* tarkoittaa runoilijoita, ja on jopa loogista olettaa, että näin on. Pitää silti huomata, että ”noiden” ei välttämättä tarvitse tarkoittaa runoilijoita. Jos siis viittaussuhde ei ole välttämätön, lukijan ei tarvitse samastaa ”noita” mihinkään muuhunkaan kohteeseen – maamieheen tai puihin tai maamiespuihin. Hymnin ”nuo” pärjäävät mitä ilmeisimmin omillaan, luonnon helmassa, jolloin kaikenlaisten samastusten ja kielikuvallisten konfiguraatioiden tuottaminen tulkinnan perusteeksi tavallaan johtaa aina väärään ymmärrykseen tekstistä.

”Wie wenn am Feiertage” saakin pohtimaan, mitä kasvottomien, näöttömien, ei-yksinäisten ”noiden” vapaana kelluminen merkitsee. Voiko johonkin kielikuvaan samastumista tulkinnassaan – esimerkiksi samastumista

Hölderlinin runoilijoihin – lopulta perustella mitenkään? Ja jos kieltäytyy samastumasta, mitä siitä seuraa – jumalanpilkkaa, kielellistä riittämättömyyttä? Alkunsa lisäksi hymni sisältää muitakin kohtia, jotka herättävät vastaavia tuntemuksia: ”Ja meille hymyillen renginhahmoissa pello/ Valmistaneet nyt tunnistetaan” neljännessä säkeistössä ja ”Niitäkö etsit? laulussa kulkee niiden henki” viidennessä. Samastumisajattelun *mahdollisuudesta* muodostuu Hölderlinin hymnin ensisijainen kysymys eri samastusmahdollisuuksien hermeneuttisten seuraamusten sijaan. *Siitä* on siis kysymys. Hölderlin oikeastaan jättää oven auki sekä Heideggerille että de Manille muttei aivan siten, kuten he kuvittelevat – koska molemmat samastavat *sie*-pronominin runoilijoihin, heidän luentansa voivat edetä vain tiettyihin suuntiin omissa maailmoissaan.

Oma näkemyseni on, että mikäli *sie*-pronominin annetaan kellua vapaasti samastumisen kontekstien poikki, lukija kohtaa Hölderlinin uskollisimmin. ”Nuo” mahdollistavat minkä tahansa samastumisajattelun tuotaman tulkinnan, pyhän tai hullun, ja ovat todellakin se ”kaikkiolla olevainen” (*die wunderbar! Allgegenwärtig*, rivit 11–12), joka elävöittää sekä runoilijoiden tai maamiehen inhimillisen luonnon että puiden ei-inhimillisen luonnon. Tällöin lukijalla on mahdollisuus käydä aamulla luonnon helmaan tai seistä paljain päin myrskyssä

tai varoittaa syövereistä toimintaa vastaan. Tai hän voi kysyä ja löytää vastauksen siihen, miten moinen varoitaminen on edes mahdollista ja mitä kirjallisuuden kokeminen yleensä tarkoittaa. Tekstistä näkyy niin pyhyden kuin hulluudenkin mahdollisuus, jonka samastumisajattelu mahdollistaa. Tätä tietämisen ja havaitsemisen yhteismitattomuutta ja ristiriitaa lukija janoaa lukiessaan Hölderlinin rivit kerta toisensa jälkeen.

Mikä tässä johtopäätöksessä sitten on merkittävää? Sekö, että jokainen tulkitsee tavallaan? Kyllä ja ei – vaikka tulkinta on välttämätöntä, Hölderlin näyttää, miten tulkinnan seuraamukset ovat luonnostaan mahdollittomia. Ja vaikka seuraamukset ovat mahdollittomia, lukijalla ei ole muutakaan vaihtoehtoa kuin samastua johonkin niistä, koska muuten ei lukisi ollenkaan. Heideggerin pyhyys, de Manin hulluus, allekirjoittaneen vapaasti kelluva *sie* – kaikki vaativat luentaa kuten mikä tahansa kielellinen tapahtuma runoudesta analyttisiin johtopäätöksiin. Hölderlinin luonto toimii tähän tapaan: lukiessaan lukija kokee luonnon aina uudestaan mutta lankeaa välittömästi pois luonnosta niin tehdessään. Silti lankeaminenkin on kokemuksena osa luontoa; kaikki luonnollinen on yhtä ja samaa *parousiaa*, jonka voi kyllä esittää kuten juhlapäivänä mutta jonka saavuttaminen lopulta johtaa kaikkialle ja ei mihinkään.

Viitteet

- 1 Seuraava analyysi on alun perin kirjoitettu osaksi englantilaisen filologian väitöskirjaani *The Break of Paul de Man*, Tampereen yliopisto 2008.
- 2 Käytän analyysissäni oheista löytävää Johan L. Piin tuoretta suomennosta ”Kuten juhlapäivänä”.
- 3 De Man 1993, 58.
- 4 Stefan George ja Karl Wolfskehl toimittivat teoksen *Deutsche Dichtung 3. Das Jahrhundert Goethes* (Blätter für die Kunst, Berlin 1900–1902), jossa runo julkaistiin nimellä ”Hymne”.
- 5 Sama, 67.
- 6 Heidegger 2000, 94.
- 7 Sama, 94.
- 8 De Man 1993, 60. Maininta ”itseaiheutetusta haavasta” löytyy Hölderlinin proosavedoksesta, johon Peter Szondi ahkerasti viittaa omassa analyysissään. Szondin tavoite on ”rekonstruoida” (Szondi 1986b, 37) hymnin mitallinen versio vapaarytmen vedoksen perusteella. De Man arvostaa työtä lähtökohteisesti, muttei pahemmin liikutu Szondin paikallistamasta Hölderlinin ”henkilökohtaisen kärsimyksen hetkestä”, joka särkee hymnin muodon. De Manin mielestä moinen tunnustuksellisuus ei ole runoilijalle mitenkään luonteenomaista. De Man 1993, 66–67.
- 9 Sama, 70.

- 10 Sama, 70–71.
- 11 Heidegger 2000, 75.
- 12 De Man 1993, 69.
- 13 Szondi toteaa yksikantaan, että ”’nuo’ tarkoittaa runoilijoita”, ja muunlaista ”vääriymmärrystä pitää välttää heti alkuunsa” (1986b, 27). Szondin perusteena on hymnin proosavedos, jossa runon tuleva rivi 10 (*So stehn sie unter günstiger Witterung*) löytyy alun perin muodossa *So stehen sie jetzt unter günstiger Witterung die Dichter*. Kuten näkyy, mikäli proosaversio olisi päätynyt runoon siltänsä, allekirjoittanutkaan tuskin kirjoittaisi tätä analyysia. Näin ei kuitenkaan käynyt, eikä Szondin sinnikkäs vetoaminen tietyn kirjallisen teoksen ”lopulliseen” versioon ”geneettisen” rekonstruktion keinoin (Szondi 1986a, 16) pysty vakuuttamaan toisin.
- 14 De Man 1993, 61.
- 15 De Man 1984, 63.
- 16 De Man 1993, 65.
- 17 Pyhydessä on kyse etenkin runoilijoiden etuoikeudesta, koska sekä maamiesten että muiden vähempiosaisen hahmojen päämäärä on olla ”hyödyksi ja palvelukseksi”. Heidegger 2000, 87.

Kirjallisuus

- de Man, Paul, *Patterns of Temporality in Hölderlin's "Wie wenn am Feiertage..."*. Teoksessa *Romanticism and Contemporary Criticism. The Gauss Seminar and Other Papers*. Toim. E. S. Burt, Kevin Newmark & Andrzej Warminski. The Johns Hopkins University Press, Baltimore 1993, 50–73.
- de Man, Paul, *Wordsworth and Hölderlin*. Teoksessa *The Rhetoric of Romanticism*. Columbia University Press, New York 1984, 47–65.
- Heidegger, Martin, *Elucidations of Hölderlin's Poetry* (Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung, 1951). Käänt. Keith Hoeller. Humanity Books, New York 2000.
- Szondi, Peter, *On Textual Understanding* (Über philologische Erkenntnis, 1962). Teoksessa *On Textual Understanding and Other Essays*. Käänt. Harvey Mendelsohn. University of Minnesota Press, Minneapolis 1986a, 3–22.
- Szondi, Peter, *The Other Arrow*. On the Genesis of the Late Hymnic Style (Der andere Pfeil. Zur Entstehungsgeschichte des hymnischen Spätstils, 1962). Teoksessa *On Textual Understanding and Other Essays*. Käänt. Harvey Mendelsohn. University of Minnesota Press, Minneapolis 1986b, 23–42.